

bepillantást nyerjenek az itt folyó munkába.

A csereprogramot az Európai Unió PHARE Democracy alapja támogatja, a SOROS Alapítvány és a British Council régiókbeli irodáinak segítségével. Magyarországi előkészítésében részt vesz a Színjátékos Szövetség és a Magyar Drámapedagógiai Társaság. A koordinációs feladatokat a Brouhaha Alapítvány látja el. (Jelentkezési lapok február 29-ig kérhetők a következő címen: Brouhaha Magyarország, 1087 Bp. Luther u. 1/b.)

Gondolkodási modellek

ismertető Norah Morgan és Juliana Saxton írása alapján⁵

...Mikor autós utazást tervezünk, leülünk a térképek, útikönyvek, érdekes broszúrák társaságában. Mindezek arról adnak tájékoztatást, hogy milyen helyeken járhatunk majd, miféle látnivalókra bukkanhatunk utunk során. Megtervezünk egy útvonalat – jó esetben minden benne lehet, amit látni szeretnénk. Ha egy hely vonzó, ott maradhatunk egy ideig, ha nem, mehetünk tovább. Ha van egy érdekes mellékút, miért is hagynánk ki, feltéve, hogy abba az irányba visz, amerre egyébként is haladni akarunk. Ha az ember tudja, hogy miért utazik, és mit akar kapni az utazástól, akkor az egyes *napokat* ráér akkor megtervezni, mikor azok ráköszönnek. Ha valahol kerülni kell, vagy találkozunk valakivel, aki új látnivalót javasol – a terv megváltoztatható.

A drámatanár nagyon hasonlóan gondolkodik a tartalomról. Az anyagot – kiválasztása után – ízekre kell szednie, hogy láthassa, mely részek eredményezik az általa kívánt tanulást.

A drámatanár tevékenységei közül – sokak számára – az tűnik a legnehezebben elsajátíthatónak, *ahogyan gondolkodik*. A bemutatón a leggyakoribb megjegyzés a következő: „Jó, jó, de honnan *tudta*, hogy mit csináljon (mondjon)?”

...Az oktatási dráma gazdag szakirodalma, továbbá a nemzetközi híri mestertanárok által vezetett tapasztalat-cserék, viták olyan gyakorlati ismeretanyaggal és elméletekkel látták el a tanárokat, amelyekre alapozva ez a kérdés (a drámatanár gondolkodásmódja) elemezhetővé vált.

...Az ismertetésre kerülő gondolkodási modellek nemcsak annak eldöntésében segítenek, hogy miként kezdjük el a munkát, hanem az ötletek, elgondolások kifejtésében is... Bár minden tanárnak megvan az az egy-két modellje, amellyel jól tud dolgozni, mi úgy találtuk, hogy mindegyik modell kínál valamit, és gyakran maga az anyag határozza meg, melyik megközelítés a legmegfelelőbb.

(A kanadai szerzőpáros által vázolt nyolc gondolkodási modellből az alábbiakban a legérdekesebb, leginkább használhatónak tűnő változatokat ismertetjük. Zárójelben azon drámapedagógusok neve található, akiktől származtathatók az egyes modellek.)

1. „Rokonság” (Heathcote, 1976)
2. Ember kontra ember, természet, „emberfeletti” (Heathcote, 1976)
3. Megfordítás (Brian Way nyomán, 1976)
4. Megválaszolatlan kérdés (Morgan, Saxton)
5. Az idő előtte, utána, közben (David Booth, 1974)
6. Képköltés (Heathcote alapján, 1977)

(A szerzők konkrét példán, a „bevándorlók” témáján – amely Kanadában, mint a világ számos más országában ma is aktuális probléma – mutatják be a gondolkodási modelleket. Részletesen beszámolnak egy 13 éves tanulókból álló osztálynak tervezett dráma háttéréről – az osztály összetételének, a tanár szakmai múltjának stb. részletezésétől nemcsak a helyhiány miatt tekintünk el...)

1. „Rokonság”

Olyan gondolkodásmódról van itt szó, amelynél a belső tapasztalásra figyelünk avégett, hogy rájöhhessünk, mi a közös a kontextusban minden emberi lény számára. Analóg helyzetek sora tárulhat fel a tanár számára, amelyekre építhet munkája során:

- a bevándorlók azokhoz tartoznak, akik az ismeretlent választják, mint pl. a felfedezők, az űrutazók, a kutatók;

⁵ In: Norah Morgan–Juliana Saxton: Teaching Drama, Stanley Thornes (Publishers) Ltd. 1991. (6. fejezet, 175-186. oldal) Az ismertetőt – Földes György nyersfordítását felhasználva – Kaposi László készítette.

- a bevándorlók azokhoz tartoznak, akiknek magukkal kell vinniük javaikat, pl. nomád törzsek, táborozók, fegyveres erők, katasztrófák áldozatai;
- a bevándorlók azokhoz tartoznak, akiknek meg kell válniuk valakitől, mint pl. az anyáknak, a tanároknak, a gyászolóknak.

A tanár ezután az osztály sajátosságait, a diákok igényeit, érdeklődését figyelembe véve döntheti el, hogy melyik „rokonság” szolgál majd a tanulás kiindulópontjával.

A konkrét osztály számára nagyon fontos volt a tulajdon. A drámatanár azt remélte, hogy (1) megtudhatja a játék során, mi az, amiről a diákjai nem tudnak lemondani, (2) a dráma segíthet a résztvevőknek megérteni, hogy a tehetség, a készségek, a kapcsolatok stb. fontosabbak az anyagi javaknál. A munkához a fenti második „rokonságot” alkalmazták.

Példa (szerepben adott utasítás): „Csomagoljatok össze egy 51 cm x 40 cm x 23 cm-es bőröndbe. Csak azt vehetitek magatokkal, ami abba befér. Nem tudom, milyen hosszú lesz az út...”

2. Ember kontra ember, természet, „emberfeletti”

A drámabeli gondolkodás egyik leggyorsabb módszere.

(Az anyagban rejlő „kontrák” feltárása izgalmas, konfliktusos szerkezetet adhat a drámamunkához.)

Ember kontra ember: bevándorló kontra bevándorló; bevándorló kontra az új ország lakói; bevándorló kontra a családtagok, akik nem akarják, hogy elmenjen.

Ember kontra természet: bevándorló kontra tenger, szárazföld, levegő; bevándorló kontra vadon; bevándorló kontra idegen környezet.

Ember kontra „emberfeletti”: bevándorló kontra bevándorlási hivatalnokok; bevándorló kontra törvények az új országban; bevándorló kontra egyházi törvények.

Illusztrációk a fentiekre:

- Földfoglalásból támadó konfliktus.
- A bevándorlók köszönetet mondanak az ígérkező termésért – a „napot eltakaró árnyék”: sáskajárás.
- Gyenge termés után a parasztoknak ugyanúgy be kell szolgáltatniuk az egyháznak a dézsmát.

Példa: szertartás (mint konvenció) – a dézsma átadása.

3. Megfordítás

Minden témának két oldala van, és a jó drámatanár gondot fordít arra, hogy a diákok mindkettőt feldolgozzák:

- A „bevándorlók” (maga a téma) legalább annyira szól azokról, akik hátramaradnak, mint azokról, akik elmennek.
- A „bevándorlók” legalább annyira szól azokról, akik már ott vannak, mint azokról, akik érkeznek.
- A „bevándorlók” legalább annyira szól a bevándorlók előítéleteiről másokkal szemben, mint az ellenük mutató előítéletekről.

Példa: A munka annak a közösségnek a létrehozásával kezdődik, amely majd befogadja a bevándorlókat. Először azt kell eldönteniük, hogy a bevándorlók milyen pozitívumot jelenthetnek a közösségnek. Maguk a bevándorlók nem jelennek meg a játékban, csak a képviselőjük (*beépített szereplő* – konvenció), aki elmondja a közösségnek, miért nem akarnak annak részévé válni.

4. Megválaszolatlan kérdés

Bármely témával kapcsolatban feltehetőek olyan kérdések, amelyekre maga a tanár sem tudja a választ⁶. Ezek megfogalmazása gyakran sugall megfelelő tevékenységeket és/vagy feldolgozandó *fókuszokat*. Például:

- Mit keresnek igazából a bevándorlók?
- Visszamehet-e valaha is a bevándorló eredeti hazájába másképp, mint sikeresen?
- Hogy maradtak életben a bevándorlók, mikor olyan keveset tudtak ahhoz képest, amit mi tudunk ma?

Példa (a fenti harmadik kérdés kutatási témává, szakértői játékká fejleszhető):

- Miféle olyan eszközeink vannak ma, amelyekkel ők még nem rendelkeztek?
- Milyen készségeik és munkaszokásaik lehettek, amelyeket mi már elfelejtettünk?

⁶ Ezek megtalálása csak a ráfordított idő, szellemi igényesség vagy néha önhittség kérdése. (A szerk.)

- Ki tanította meg a bevándorlókat a túlélésre? stb.

5. Az idő előtte, utána és közben

A drámabeli gondolkodás egyik gyakran alkalmazott modellje az „idő kezelésére” épül.

Az idő előtte:

- a) Az „óhaza” politikai helyzete.
- b) Annak eldöntése, hogy a családból ki menjen először az új országba.
- c) Az az esemény, ami „az utolsó csepp” volt a kivándorláshoz.

Példa: Rögtönzés kiscsoportokban – forrásanyagként használjuk az apától kapott levelet, amelyben beszámol arról, hogy családja két tagjának kiutazásához elegendő pénzhez jutott.

Az idő utána:

- a) Az állampolgárság elnyerésének napja.
- b) Egy régiséggyűjtő látogatása (összekapcsolható a „Rokonság” elnevezésű modell második példájával).
- c) Az új ország válik „hazává”.

Példa: Olyan jelenet bemutatása, amelyben a család rádöbben arra, hogy már az új ország jelenti számukra a hazát.

Az idő közben:

- a) Vámtisztek vagy bevándorlási hivatalnokok közötti vita.
- b) A hátrahagyott családok.
- c) A bevándorlókra váró munkák.

Példa: Az egész csoport (szakértői játék formájában) megvitatja, hogy a bevándorolni szándékozók közül ki maradhat, és kinek kell visszatérnie a származási országba.

(Ami miatt ezt a példát választotta a drámatanár: kezdetben a kanadai bevándorlókat megvizsgálták, nincsenek-e bolháik. Akinek volt, azt visszaküldték. Képzeld el – mondta az egyik diák orosz nagymamája –, idáig jöttek, és visszaküldték őket.)

6. Képalkotás

A képalkotás a „belső filmre”, a „lelki szemünkkel” való látásra épít. Dorothy Heathcote mondta önmagáról, hogy ha kap egy ötletet a diákjaitól, azt „körülrepüli – fölötte, rajta, keresztül, alatta”.

Belső képeinket használva (és emlékezetünkben tartva a témát, a forrásanyagot) tegyük fel magunknak a következő kérdéseket:

- a) Mit látok fölülről? (Példa: emberek hosszú sorát.)
- b) Mit látok alulról? (Csizmákat.)
- c) Mit látok belülről? (Aggódó arcokat; érzem az emberek szagát is.)
- d) Mit látok kívülről? (Állatcsordaként összeterelt embereket.)

Általában az egyik képet „erősebben látjuk”, mint a többit – válasszuk ki ezt. Példánk legyen most a **d)** változat. Az alábbi – önmagunknak feltett – kérdésekkel folytathatjuk a munkát:

Kérdés	Válasz (példák a <i>d.</i> változatot alapul véve)
Hol vagyok én? (fölül, alul, belül, kívül)?	Fölül.
Mit csinállok?	Lefelé nézek.
Mit gondolok?	„De jó, hogy én nem vagyok ott lent.”
Mit akarok mondani?	„Ma csak ennyivel tudunk végezni. A többiekkel holnap foglalkozunk.”
Kihez beszélek?	Egy beosztottamhoz.
Hogy tudom ezt bevinni a drámába?	Az egész csoportnak (pl. mint bevándorlási hivatalnok): „Többet ma már nem tudunk elintézni. Rendezkedjenek be éjszakára. Ki lehet osztani fejenként egy takarót.”

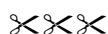
(...) Akármilyen drámabeli gondolkodási módszert használ az ember, olyan gondolatot keres, ami kollektív el-

fogadásra találhat majd, olyan ötletet, amelyben benne van a tevékenység lehetősége, amely megragadja, és ami – ismeretei alapján – érdekelni fogja a diákokat.

Készségfejlesztő gyakorlat tanároknak

A gondolkodási modellek alkalmazásával találja meg a „húst” a következő témákon alapuló drámákhoz:

- Sárkányok
- „Másnak” lenni...
- A világ megváltoztatása

(Mindegyik témánál alkalmazzon több modellt is, majd vesse össze az azokkal kapott – valószínűleg eltérő – eredményeket. Vizsgálható a modellek alkalmazhatóságának esetleges témafüggősége is: az egyes modellek milyen témákhoz használhatók nagyobb „hatásfokkal”).

Három szövszék vár rám...

(a BBC Dorothy Heathcote-tal készített filmjének szövege – II. rész)

Tom Stadler: Isten hozott, Dorothy! Örülök, hogy újra itt látlak.

Narrátor: Tom Stadler Dorothy Heathcote egyik volt tanítványa. Mikor először találkoztak, Tom az egyik legszegényebb és legkeményebb kerületben, Hartleypowlban dolgozott.

T.S.: Egyáltalán nem hittem, hogy Dorothy módszere működni fog. Emlékszem arra, amikor odaálltam elé, és ezt meg is mondtam neki. Azt hiszem így fogalmaztam: lehet, hogy a módszerével intelligens gyerekeket taníthat, de olyanokat nem, amilyenekkel nekem van dolgom. Ő elmosolyodott, nagyon türelmes volt, és azt mondta: „Akarsz fogadni?” „Miért ne?” – feleltem. „Akkor kezdj bele, és majd benézek hozzád.” Miután így elköteleztem magam, muszáj volt belevágni. Visszamentem az iskolába és belekezdtem. Úgy emlékszem, a Beowulf-fal foglalkoztunk. Az első néhány órán, mikor a Dorothy-féle improvizált drámát kipróbáltuk, meg voltam rémülve. És aztán hirtelen sikerült.

D.H.: Egyszerre csak Tom felrohant hozzám, és azt mondta: „Gyere le gyorsan, ez működik!” A gyerekek éppen hevesen vitatkoztak azon, hogy miért a medvét ejtették csapdába, mikor a csapdát a fehér ember számára kellett volna megásni, aki meg akarta ölni az egyik hercegüket. Az első írott munka, amit ezektől a hátrányos helyzetű gyerekektől láttam – néhányuknak még cipője sem volt – arról szólt, hogy mennyire sajnálják fiatal hercegüket, az elhunyt hőst, aki a törzs legkiválóbb vezérégyénisége volt.

Másnap Tom azt mondta, nem tudja, hogyan menjen tovább. Én azt feleltem: „Miért nem kérdezed meg a gyerekeket?” Szóval leültünk közéjük, és azt hiszem, én kérdeztem meg őket: „Miről szeretnétek legközelebb játszani?” „Gyilkosságról!” – felelték. Tom rémülten tiltakozott. Én azt mondtam: „Nos, ha gyilkosságról akartok játszani, először is azt kell meggondolni, hogy mi vi-

het rá valakit arra, hogy megöljön egy másik embert.”

Tom egyre rosszabbul érezte magát. Párokra osztotunk – így biztonságosabb volt –, és azt mondtam: „Kaptok tíz percet. Mikor visszajövök, mindent tudni akarok a dologról –, de nem arról, hogy miként halt meg az az ember, hanem arról, hogy mi vihette rá a gyilkost, hogy megölje.”

Tom azóta sem hagyta el a gyilkosság témáját; Mózessel és más nagy történetekkel folytatta.

Narrátor: A most látható játék egy régi történet új változata: Ahábról, Illésről és az idegen országból jött királynőről, Jezabellról szól. A királynő idegen viseletet, idegen szokásokat hozott az országba, és egy idegen istent is, Baált, akinek a tiszteletére templomot készültek építeni. Hogy a templomnak helyet teremtsenek, lakóházakat kell lerombolni, és a házakban lakók most tiltakozva vonulnak a király elé.

A közönség Mrs Heathcote hallgatóiból áll. A játékot a Tom Stadler igazgatása alatt álló általános iskola tízévesei adják elő. A játéknak nincs forgatókönyve, ebben a formájában egyszeri: mikor legközelebb eljártsszák, mások lesznek a párbeszéddek, sőt a helyzetek is, hiszen semmi sincs leírva vagy betanítva. Tom Stadler úgy dolgozik, hogy egy kényes helyzetben sarokba szorítja a gyerekeket, ahonnan vitatkozva, érvelve nekik kell megtalálniuk a kiutat – minden alkalommal másképp.

1. Fiú: Uram, igaz, hogy ez az ember ma éjjel le fogja romboltatni a házainkat?

Katona: Uram, a királynőtől kaptam ezt a parancsot, és ezek a disznók nem akarnak engedelmeskedni.

Király: A királynőtök parancsolt valamit.

2. Fiú: Uram, én ezt nem tudom elhinni. Mi történt veled? Minden akkor kezdődött, mikor ez a nő idejött. Jezabell királynő.